

СУЧАСНІ ВИМОГИ ДО ЯКОСТІ РЕЗУЛЬТАТУ НАВЧАННЯ ТА ВІДПОВІДНІ ЗМІНИ В СИСТЕМІ ОСВІТИ ЯПОНІЇ

У статті висвітлено останні зміни, яких зазнала початкова й середня освіта в Японії; проаналізовано вплив “переглянутого курсу навчання 2008 р.” на навчальні дисципліни на прикладі початкової школи. Розглянуто зв’язок між сучасними вимогами до результату навчання та нововведеннями, які уряд Японії впроваджує останнім часом.

Ключові слова: *початкова й середня освіта в Японії, реформи освіти, філософія “ikiru chikara”, IT-реформа.*

Стрімкі глобалізація й модернізація висувають нові вимоги до людини та суспільства. У глобалізованому світі люди змагаються за робочі місця вже не лише в масштабі окремої країни, а й за її межами. Змагання між країнами зараз відбувається на рівні якості їх людських ресурсів.

Ефект автоматизації й глобальніше, прогресу технологічних змін у тому, щоб зменшити потребу в працівниках, здатних виконувати лише рутинну роботу, і збільшити потребу в тих, хто здатний виконувати роботу, засновану на знаннях. Це означає, що все більша кількість людей потребує професійної освіти. Така робота вимагає навичок високого рівня, а також творчості та інновації. У цьому контексті державі треба створити освітню систему, яка була б конкурентоспроможною за якістю на світовому рівні.

Зараз критерієм освітнього успіху є покращення не лише на рівні національного стандарту, а й порівняно з кращими освітніми системами у світі. У цьому контексті вивчення й аналіз позитивного досвіду країн з ефективною системою освіти та використання його у вітчизняній практиці є одним зі шляхів вирішення багатьох актуальних проблем в освітній галузі України. Аналіз політики високопродуктивних і гнучких до реформ освітніх систем допоможе направити уряд в осмисленні того, як найкраще підготувати школярів до непередбачуваних потреб ринку праці в майбутньому.

Японія є країною, яка вже впродовж багатьох років знаходиться на верхніх щаблях міжнародних рейтингів у галузі освіти та визнається міжнародною спільнотою як успішний реформатор. Японська нація завжди вирізнялась надзвичайною здатністю запозичувати всі найкращі досягнення цивілізації в інших націй. Це стосується багатьох сфер життя, у тому числі освіти. Завдяки відкритості до педагогічних надбань інших країн та впровадження реформ з урахуванням національної специфіки система освіти Японії досягла вражаючого рівня продуктивності. Уряд постійно розробляє реформи щодо поліпшення якості освіти. Дослідженням реформування японської системи освіти займалися О. Железняк, І. Зязюн, Г. Котій, І. Ладанов, С. Маркарьянц, О. Михайличенко, О. Озерська, В. Оржехівський, Т. Павлова, В. Пронніков, М. Родіонов та ін. Проблеми сучасного стану системи освіти в Японії та її реформування висвітлювались у

працях таких японських дослідників, як С. Судзукі, Ф. Хіденорі тощо. Не достатньо вирішеною частиною загальної проблеми є аналіз останніх нововведень та змін у навчальних планах з позиції розвитку навичок, які стануть потрібними в майбутньому та, відповідно, приведуть до подолання традиційно слабких сторін початкової та середньої освіти Японії.

Метою статті є розкриття змін, яких зазнала початкова й середня освіта в Японії в результаті останніх реформ, а також їх вплив на навчальний план; обґрунтування необхідності подальшого вивчення досвіду Японії у сфері адаптації вчителів-початківців та підвищення їх кваліфікації.

З прогресом технології змінюються вимоги до людських навичок. Перед системами освіти кожної країни постає питання, наскільки якісною є підготовка учнів до майбутньої праці. Останнім часом компетенції “комплексної комунікації” та “експертного мислення”, які є навичками високого рівня, стають все більш значущими. Експертне мислення – метод розв’язання проблем, для яких немає рішень, заснованих на правилах. Комплексна комунікація передбачає взаємодію з людьми з метою отримання інформації, пояснення її або переконання інших у правильності своїх дій. У вирішенні завдань, які потребують комплексної комунікації та експертного мислення, людину неможливо замінити комп’ютером. Професійна освіта повинна сприяти розвитку навичок високого рівня, а також творчості та інновації. Загальноприйнятим є той факт, що передувати розвитку таких професійних навичок повинні стійкі базові навички з письменності, читання та вміння рахувати, опанування якими відбувається переважно в початковій та середній школі. Комп’ютеризація робить базові навички особливо важливими.

Досягнення японських учнів під час міжнародних тестувань з математики та читання завжди були серед найкращих і лише інколи середніми. Незважаючи на це, уряд Японії уважно стежить за всіма змінами та своєчасно здійснює ефективне реформування галузі освіти. Останнім часом політика освіти Японії зазнала суттєвих змін.

Однією з проблем системи освіти в Японії, яку відзначали дослідники, була надзвичайна *напруженість шкільного життя* учнів. Зміни, які були спрямовані на всебічне виховання учнів у менш напруженому шкільному житті, розпочалися вже у 1980 р., коли був введений переглянтий у 1977 р. курс навчання, у якому ретельно були обрані основні дисципліни та зменшена кількість навчальних годин [5, с. 183].

Навички з критичного мислення та креативність є необхідними для непередбачуваного ринку праці в майбутньому житті учнів. О. Бондарь зазначає: “Не слід забувати, як пригнічувалась індивідуальність кожного учня ще з дитячого садка й до останнього класу середньої школи. Викладачі з США, Франції, Іспанії, Австрії, які вели заняття в Японії, неодноразово підкреслювали, що японські студенти не здатні мислити та приймати рішення самостійно, хоча дійсно старанно вивчають все, що завдав викладач” [1, с. 282]. З цього приводу слід зазначити, що у 1996 р. МЕХТ стало застосовувати нову філософію освіти, метою якої було підвищення здатності студентів діяти самостійно й мислити творчо. Декілька звітів, опубліко-

ваних Центральною Радою з Освіти у цьому та наступному році під назвою “Модель японської освіти в перспективі 21-го сторіччя”, пропонували “*ikiru chikara*” (у перекладі “здатність рости та пристосовуватися”) як головною мету освіти в ХХІ ст. “*Ikiru chikara*” наголошує на базовій компетенції, незалежному мисленні й навичках вирішення проблемних завдань. Одним із ключових елементів цієї реформи було створення умов, які дали б змогу студентам всебічно розвивати особистість і сприяти розвитку пізнавальної діяльності та когнітивної компетенції, які необхідні в економіці та суспільстві Японії. Виховання в учнів “*ikiru chikara*” відбувалося завдяки вивченню ретельно відібраних основних дисциплін зі зменшеною кількістю годин та завдяки введенню занять із “комплексного навчання”, щоб стимулювати здатність учнів навчатися за їх особистою ініціативою та творчо мислити. Обсяг шкільного навчального плану було зменшено на 30%. Такі зміни стали заходами уряду, спрямованими на подолання одноманітного навчального плану, його недостатньої гнучкості й надмірного керування згори. Збільшення предметів за вибором відбулося з метою поширення кола інтересів учнів у перспективі подальшого працевлаштування.

Новий освітній підхід “*ikiru chikara*” жваво обговорювався. Він був введений за стислий час, і, як наслідок, багато вчителів, зіткнувшись із новою свободою дій, почувалися невпевненими у своїй ролі вихователів. ЗМІ використовували кожен можливість, щоб висловити сумніви щодо успіху нововведень. Реформу критикували, вбачаючи надмірне наголошення на індивідуальності й виборі та нестачу поваги до порядку, дисципліни, навчання національної історії та традицій. Як результат, у 2011 р. МЕХТ почало повертатися до більш традиційного та нормативного навчального плану. Досвід із комплексним навчанням демонструє, що успіх залежить не тільки від самих нововведень, а й від того, наскільки вчителі здатні їх використовувати.

Одним зі шляхів культивування “*ikiru chikara*” було впровадження *п'ятиденного шкільного тижня*. Він був поетапно введений з метою подальшого перегляду стилю життя дітей. Впровадження п'ятиденної шкільної системи почалося з одного разу на місяць з вересня 1992 р. і двічі на місяць з квітня 1995 р. З 2002 навчального року перехід на п'ятиденну шкільну систему був здійснений повністю.

Звіт, підготовлений Центральною радою з освіти в січні 2008 року, рекомендує впровадження п'ятиденної шкільної системи, зазначаючи, що “п'ятиденна шкільна система – це соціальна система, яка була поетапно впроваджена протягом довгого періоду. Разом із введенням п'ятиденного робочого тижня для всіх громадян вона ґрунтується на принципі, що все суспільство повинне брати участь у розвитку дитини, розділяючи ролі між трьома дійовими особами (школою, сім'єю й суспільством). Крім того, п'ятиденна шкільна система була прийнята в більшості країн. Таким чином, підтримка цієї системи є доречною” [6, с. 63]. Відповідно, п'ятиденна шкільна система збереглася в останньому переглянутому курсі навчання.

За словами А. Вайтхілла, “зменшення кількості годин у п'ятиденній школі насправді підвищує відвідуваність у школах дзюку (“школа після

школи”). Цей тип навчальних закладів стрімко поширюється в Японії. Міністерство освіти нещодавно оприлюднило дані: кожен п’ятий учень початкової школи й кожен другий учень середньої школи відвідує дзюку після звичайних шкільних уроків. У японських школярів мало часу для відпочинку й навіть для сну, тому що в них багато уроків у школі, вони зайняті спортивними й іншими додатковими заняттями, відвідують дзюку. У системі освіти Японії існують протилежні течії думок і сильний тиск за перетворення. Дехто захищає вже досягнутий неперевершений рівень освіти. Інші критикують жорстокість системи й неймовірні навантаження, яких зазнають учні” [2, с. 69]. Однак, на нашу думку, запровадження п’ятиденного шкільного тижня стало значним кроком до надання дітям додаткової можливості досягти самореалізації, проводячи більше часу так, як вони самостійно оберуть, знаходячи застосування своїй індивідуальності.

О. Бондар, аналізуючи загальний рівень викладання в школах Японії, наводить один приклад: “Англійську мову починають вивчати з 7-го класу, тобто в перших шести класах початкової школи (за винятком небагатьох національних і приватних) її не викладають. Незважаючи на це, на шість років вивчення англійської мови в неповній середній і середній школах на неї відводиться в середньому 12 годин на тиждень! Це досить інтенсивне вивчення. Проте небагато з випускників здатні більш-менш пристойно розмовляти англійською. Програма вивчення англійської мови спрямована в основному на опанування читання й писемності. Але читають і пишуть англійською мовою школярі також посередньо” [1, с. 280].

Відвідавши заняття з англійської мови у старшій середній школі в Японії у 2012 р., не можемо з цим не погодитися. Матеріал, який використовувався на заняттях, відповідає рівню 6–7 класів загальноосвітньої школи в Україні. Стандартна кількість учнів у класі – 40, що, звичайно, не сприяє розвитку усного мовлення на заняттях з іноземної мови. Проте ситуація поступово змінюється. Суттєвих зусиль було докладено для зменшення кількості учнів у класах. У 2000 р. середня кількість учнів у початкових класах у Японії становила 29, а у 2011 р. – 27,9 учнів. Кількість учнів у молодшій середній школі становила 32,7, раніше – 34,7 особи [7, с. 5]. Зменшення кількості учнів у класах надало можливість ретельного, індивідуально спрямованого викладання.

О. Железняк зазначає, що “одним із постулатів останньої освітньої реформи в Японії є розширення культурного обміну із зарубіжними країнами, з цією метою необхідно підвищувати ефективність викладання іноземних мов, особливо англійської. Зараз в Японії ведуться жваві дискусії стосовно того, щоб зробити англійську мову другою державною мовою. Зовсім нещодавно її викладання було введено в початкових школах. Для проведення занять з іноземної мови все частіше запрошуються носії мови. Звичайний урок з іноземної мови ведуть одразу два викладачі: викладач-японець і носій мови... Причому останнім часом акцент у вивченні англійської мови все більше зрушується з навчання умінню читати й писати іноземною мовою на розвиток розмовних навичок” [3].

У наведеній нижче таблиці на прикладі початкової школи можна відмітити зміни, які МЕХТ поступово впроваджувало з 2009 навч. р. [6, с. 21–22]. До переліку обов'язкових дисциплін, починаючи з п'ятого класу, було включено англійську мову. Раніше час, відведений дисциплінам за вибором, також, як правило, призначався на вивчення іноземної мови (зазвичай англійської). У молодшій середній школі кількість годин, відведених на вивчення іноземної мови, також зросла з 315 (у 2008 р.) до 420 (у 2012 р.) годин на рік [6, с. 24–25].

Таблиця

**Порівняльна таблиця дисциплін, які вивчаються
у початковій школі, і кількість годин на їх вивчення протягом року
до і після впровадження нового курсу навчання**

Класи дисципліни	1	2	3	4	5	6	Всього
Японська мова	306 (272)	315 (280)	245 (235)	245 (235)	175 (180)	175	1461 (1377)
Суспільствознавство	-	-	70	90 (85)	100 (90)	105 (100)	365 (345)
Арифметика	136 (114)	175 (155)	175 (150)	175 (150)	175 (150)	175 (150)	1011 (869)
Наука	-	-	90 (70)	105 (85)	105 (90)	105 (100)	405 (350)
Природознавство	102	105	-	-	-	-	207
Музика	68	70	60	60	50	50	358
Мистецтво і ручна праця	68	70	60	60	50	50	385
Домоводство	-	-	-	-	60	55	115
Фізичне виховання	105 (90)	105 (90)	105 (90)	105 (90)	90	90	597 (540)
Моральне виховання	34	35	35	35	35	35	209
Суспільна діяльність	34	35	35	35	35	35	209
Комплексне навчання	-	-	70 (105)	70 (105)	70 (110)	70 (110)	280 (430)
Іноземна мова	-	-	-	-	35 (-)	35 (-)	70 (-)
Всього	850 (782)	910 (840)	945 (910)	980 (945)	980 (945)	980 (945)	5645 (5367)

Примітка: У дужках зазначена кількість годин на вивчення дисциплін станом на 2008 навч. р., вгорі – станом на 2011 рік. Сірим кольором позначені відмінності у кількості годин. Білим – ті, що залишилися без змін, без дублювання у дужках.

Взагалі без зміни кількості годин залишилось викладання таких дисциплін: природознавство, музика, мистецтво і ручна праця, домоводство, моральне виховання, суспільна діяльність.

Аналізуючи зміни, які відбулись у навчальному плані, слід зауважити, що окрім дисципліни “іноземна мова”, яка була повністю введена як обов'язкова в початковій школі, значних змін за додатковою кількістю навчальних годин зазнали арифметика та японська мова (кількість годин збільшилась відповідно на 142 та 84 години на рік). Компенсування додатково-

вих годин відбулося частково за рахунок “комплексного навчання”, яке зменшилось як у початковій (на 150 годин на рік), так і в молодшій середній школі (на 145 годин).

Розвиток технології змінює вимоги до людських навичок, які будуть потрібні не тільки для майбутньої конкурентоспроможності на ринку праці, а й у повсякденному житті. Досягнення Японії у сфері передових науково-технічних технологій завжди були високими. Сучасний “вік інформації” отримав відгук у *новій стратегії ІТ-реформи*, розробленої в 2006 р. з метою просування інформатизації в таких галузях, як освіта, наукові технології, спорт і культура. Відповідно до цієї стратегії було вжито заходів, спрямованих на підвищення якості у сфері початкової, середньої й вищої освіти. До навчального курсу початкової й середньої освіти було додано заняття з “виховання інформаційної етики” і “використання інформаційних пристроїв”.

У 2012 р. Організація економічного співробітництва та розвитку (далі – ОЕСР) опублікувала звіт, у якому проаналізувала переваги системи освіти Японії. Стосовно необхідності своєчасного покращення якості викладання та компетентності викладачів у ньому було зазначено таке: “Так само як і в інших країнах, вимоги, які постають перед вчителями, в Японії постійно ростуть... Вони повинні встигати за нововведеннями в навчальному плані, педагогіці та цифрових ресурсах. Отже, щоб відповідати цим вимогам, потрібно переосмислювати багато аспектів та підходів до розвитку кваліфікації вчителів, включаючи те, як оптимізувати відбір майбутніх викладачів, як повинен проходити конкурс на посаду вчителя під час прийому на роботу, організацію навчання для вчителів-початківців, те, як відбувається нагляд за ними під час введення у професію, а також подальше навчання та підтримка, яку вони отримують...” [5, с. 196]. На думку ОЕСР, існує багато прикладів країн (серед них і Японія), які досягли певних успіхів у тому, щоб зробити професію вчителя привабливою з багатьох точок зору. Але навіть цим країнам потрібно старанно працювати над тим, щоб залишатися успішними у сфері навчання кваліфікованих педагогічних кадрів.

Висновки. Останні зміни, які відбувалися в галузі освіти Японії, свідчать про те, що уряд запроваджує реформи залежно від вимог, які висуває сучасність та які постануть перед учнями в майбутньому житті. Однак не всі нововведення позитивно сприймаються суспільством Японії, деякі з них натрапляють на опір та критику з боку освітян та ЗМІ. Саме тому інколи подальші зміни, які проводить МЕХТ, відображають повернення до традиційного підходу та заздалегідь прописаного навчального плану, що не сприяє підтримці інноваційної педагогіки. Досвід показує, що успіх залежить не тільки від нововведень до навчального плану, а й від того, наскільки вчителі здатні їх використовувати. Отже, невід’ємною складовою успішності будь-яких освітніх реформ є якісна система підготовки педагогічних кадрів, комплекс заходів з адаптації вчителів-початківців та підвищення їх кваліфікації.

Перспективність подальшого дослідження полягає у висвітленні останніх змін у політиці уряду Японії стосовно системи підготовки педагогічних кадрів та аналізі існуючої програми з адаптації вчителів-початківців.

Список використаної літератури

1. Бондарь А. И. Все о Японии / А. И. Бондарь. – Харьков : Фолио, 2008. – 543 с.
2. Вайтхилл А. Японская система менеджмента / А. Вайтхилл. – Москва : Интернет-трейдинг, 2006. – 248 с.
3. Железняк О. О трех реформах образования в Японии [Электронный ресурс] // Вести образования. – Режим доступа: <http://eureka.next.livejournal.com/1945.html>.
4. Михайличенко О. В. Система освіти у сучасній Японії / О. В. Михайличенко, Н. С. Репетюк. – Київ : КДЛУ, 1997. – 44 с.
5. Lessons from PISA for Japan, Strong Performers and Successful Reformers in Education [Electronic Resource] // OECD Publishing. – Mode of access: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264118539-en>.
6. The Development of Education in Japan [Electronic Resource] // National Report of Japan by Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology. – Mode of access: http://www.ibe.unesco.org/National_Reports/ICE_2008/japan_NR08.pdf.
7. Education at a Glance 2013. Japan [Electronic Resource]. – Mode of access: www.oecd.org/edu/eag.htm.

Стаття надійшла до редакції 12.09.2014.

Лученко О. А. Современные требования к качеству результата обучения и соответствующие изменения в системе образования Японии

В статье освещаются последние изменения, которым подверглось начальное и среднее образование в Японии; проанализировано влияние пересмотренного курса обучения от 2008 г. на учебные дисциплины на примере начальной школы. Прослежена связь между современными требованиями к результату обучения и нововведениями, которые в последнее время внедряет правительство Японии.

Ключевые слова: начальное и среднее образование в Японии, реформы образования, философия “*ikiru chikara*”, IT-реформа.

Luchenko O. Contemporary Demands on the Quality of Learning Outcomes and Corresponding Changes in Japan's Education System

The article highlights the recent changes that took place in elementary and secondary education in Japan. The influence of the Course of Study that was revised in 2008 on subjects in elementary school was analyzed. The connection between today's demands for educational success and innovations that the government of Japan has recently introduced was investigated.

Rapid globalization and modernization are posing new challenges to individuals and society. The yardstick for educational success is no longer simply improvement against national standards, but against the best-performing education systems worldwide. International comparisons show Japan's school system to be among the world's top-performing systems.

*Recent changes in the Japanese education system demonstrate the fact that the government initiates reforms intended to develop the skills needed for the unpredictable labour market of the future. Over recent years Japan has showed improvements in areas in which educators have traditionally seen weaknesses in Japanese education. For example, in 1996, MEXT began to apply a new philosophy (the so-called “*ikiru chikara*”) to education that was intended to enhance student's ability to act autonomously and think creatively. However, not all innovations were welcomed by the general public, educators and the media in Japan. As a result, the further changes, conducted by MEXT, reflected a partial return to a more traditional and prescriptive curriculum, that does not support innovative pedagogy.*

Experience shows that success will depend not just on curricular innovations, but on how well teachers are trained to use them.

Key words: elementary and secondary education in Japan, education reforms, “*ikiru chikara*” philosophy, IT Reform.